

Historia medycyny • History of medicine**Lekarze warszawscy w lożach wolnomularskich
Część I: lata 1767-1821**

Edward Towpik

Prominent Warsaw physicians – freemasons. Part I – years 1767-1821

The role of Polish physicians in freemasons movement has not yet been studied thoroughly. This paper presents most prominent Warsaw physicians actively participating in freemasonry through years 1767-1821. The first date marks the beginning of the activities of lodges in independent Poland, the second – the end of these activities after the order of Tzar Alexander I (Poland by then was incorporated into the Russian Empire).

It appears that the majority of most prominent Warsaw physicians were active freemasons those days. They were also members of the highly esteemed Royal Society of the Friends of Science, and of the Warsaw Medical Society. In the latter, they were among the founding members and were elected Presidents at least three times. Majority (over 50%) of University professors belonged into various mason lodges those days. They were the authors of important medical treatises and published extensively in scientific journals. In fact, one of them founded in 1801 the first medical periodical published in Polish. They also held important posts in the army – e.g. Chief Medical Officer of the Polish army during the Napoleon invasion of Russia in 1812 and also during the war with Russia in 1831.

Wolnomularstwo nowożytnie określane jest mianem „symbolicznego” lub „filozoficznego”. Podkreśla to odmienność tego ruchu od jego poprzednika, jakim były średniowieczne bractwa wysoko kwalifikowanych twórców monumentalnych budowli gotyckich, przede wszystkim – katedr¹.

Katedry – „imponujące lasem kolumn, śmiałością i misternością konstrukcji... jako gmachy nie miały sobie równych... ich budowa stanowiła dla człowieka średniowiecza misterium”². Dlatego ich budowniczości dumnie nazywali siebie „wolnymi mularzami”, z naciskiem na słowo „wolny”. Ich szczególna wiedza o statyce i mechanice budownictwa – powstała w wyniku obserwacji i doświadczenia (nie znano wówczas praw fizyki), będąca źródłem ich autorytetu i pozycji społecznej – była zarazem ściśle chronioną tajemnicą zawodową. Legło to u podstaw zażywania stowarzyszeń o charakterze zamkniętym – tajnym.

Istniał np. zakaz utrwalania wiedzy o sztuce budowania na piśmie. W organizacjach zwanych „łożami” (bądź „strzechami”) starzy mistrzowie przekazywali tajniki tej wiedzy następcom – wyłącznie ustnie – w postaci symboli i formuł obrzędowych. Odbywało się to etapami i odpo-

wiadało udzielaniu kolejnych stopni wtajemniczenia: ucznia, czeladnika, wreszcie – mistrza. Dla podkreślenia wagi zdarzenia i dla stworzenia odpowiednio doniosłej atmosfery i scenarii stosowano określone rytuały. Pojawiały się w nich symbole religijne (Biblia, Ewangelia) i zawodowe (kielnia, kątownica, cyrkiel). Traktowanie formuł w sposób religijno-mistyczny wynikało z przekonania o ich związku z wolą wyższą, nadziemską. Istniało powszechne przekonanie, że w lożach przechowywane są ważne tajemnice, przekazane w zamierzchłej przeszłości, dzięki którym możliwe jest wznoszenie owych imponujących ogromem i arcyzmem budowli gotyckich³. Dla określenia członków bractw pojawił się w końcu XIV wieku termin „freemasons” tłumaczony potem jako „wolni mularze”.

Zmiany w budownictwie, odchodzenie gotyku w historię, doprowadziły z czasem do osłabienia i stopniowego zaniku łoż jako bractw zawodowych. Gotyck najdłużej utrzymywał się na Wyspach Brytyjskich. Tam też rozpoczął się proces przemiany łoż – zaczęli przenikać do nich ludzie z innych kręgów. Miejsce wolnomularzy „operatywnych” (muratorów) zaczęli zajmować wolnomularze „spekulatorywni” – świątli szlachcice, osoby z rozmaitych sfer pracy umysłowej, ludzie wykształceni⁴. Wg Hassa „w lożach mogli się zbierać zwolennicy ideałów humanistycznych

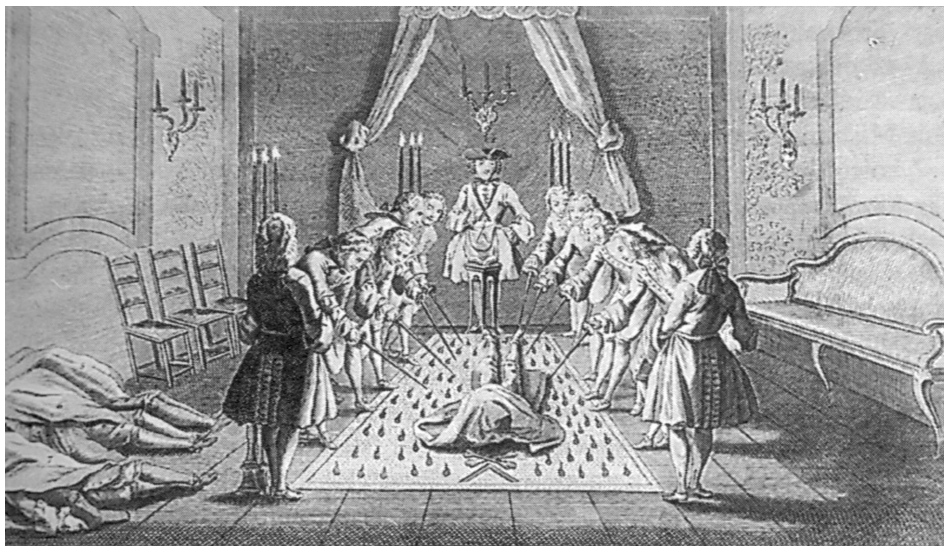
Redakcja Naukowa
Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie
w Warszawie

¹ Hass L. *Masoneria polska XX wieku. Losy łoże, ludzie*. Warszawa 1996, s. 13.

² Ibidem.

³ Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej. Pierwsze stulecie wolnomularstwa w Warszawie (1721-1821)*. Warszawa 1980, s. 31.

⁴ Hass L. *Wolnomularstwo w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII i XIX wieku*. Wrocław 1982, s. 43.

Ryc. 1. Ceremoniał przyjęcia do wolnomularstwa

Odrodzenia, tu tylko – pod osłoną już nabierającego cech archaiczności rytuału i lożowej zasady solidarności grupowej – spotykali się zatem ze sobą, jak równi z równymi, ludzie różnych stanów, wyznań, narodowości, przekonañ politycznych i dyskutowali bez ograniczeń i zahamowań na temat ogólnoludzkich ideałów i marzeń, spornych spraw naukowych, religijnych czy obyczajowych⁵.

Formalną uchwałę o otwarciu się dla członków spekulatywnych podjęła loża „St Paul” w 1703 r. Momentem przełomowym w historii wolnomularstwa było połączenie się w 1717 r. czterech łóż londyńskich i utworzenie Wielkiej Loży Londyńskiej z wielkim mistrzem jako jej przewodniczącym⁶.

Wolnomularstwo spekulatywne przejęło od poprzedników obrzędy, nadając im nowe znaczenie. Podstawowy wątek rytuału – budowa katedry – oznaczał budowę „świątyni ludzkości”, czyli działalność mającą na celu utworzenie społeczeństwa harmonijnego⁷. Motyw pracy przy kamieniu nieociosanym symbolizował pracę wolnomularza nad samym sobą. Nowe znaczenie otrzymały dawne narzędzia: pion murarski oznaczał prawo moralne, młotek – sumienie, węgielnica – gorliwość i wierność, kielnia – łagodność wobec błędów bliźnich⁸.

Wielka Loża Londyńska rozszerzała swe wpływy na kontynent. W 1728 r. powstała loża w Madrycie, w rok później – w Gibraltarze, potem we Florencji, Rzymie, Hamburgu, Genewie. W 1733 r. erygowano pierwszą lożę w kolonii północnoamerykańskiej – w Bostonie. W tym czasie powstały też ośrodki wolnomularskie w koloniach indyjskich i afrykańskich⁹.

Wg definicji M. Jouaust’a z 1865 r. „celem wolnomularstwa jest doskonalenie moralne i materialne człowieka, zasadą – prawo postępu ludzkości, idee filozoficzne tolerancji, braterstwa, równości, wolności, z pominięciem róż-

nic religijnych lub politycznych, narodowych lub społecznych”¹⁰. Julian Ursyn Niemcewicz pisał: „cel główny Towarzystwa Mularskiego jest dobro i pomyślność Narodu”¹¹.

Początki masonerii w Polsce

W 1738 r. naturalny syn Augusta II Sasa i brat Augusta III – hr. Rutowski – założył w Dreźnie lożę „Trzech Orłów Białych”. Można ją uznać za pramatkę masonerii polskiej, ponieważ loże powstające wkrótce w Warszawie były jej filiami¹². Ich działalność była jednak krótka i w zasadzie nieznana – w rok później, po wydaniu bulli papieża Klemensa XII, zostały zamknięte¹³.

W 1742 r. marszałek litewski Stanisław Miszech, wojewoda mazowiecki Andrzej Mokronowski i Konstanty ks. Jabłonowski utworzyli w Wiśniowcu na Wołyniu lożę „Św. Jan”¹⁴. W 1744 r. w Warszawie, w domu Mokronowskiego na rogu Krakowskiego Przedmieścia i Królewskiej, erygowano lożę „Trzech Braci”, w trzy lata później we Lwowie – lożę „Trzy Boginie”, a w 1758 r. w Warszawie – lożę „Dobry Pasterz”¹⁵. Warto jednak podkreślić, że w czasach saskich loże nie miały istotnego znaczenia, należeli do nich przede wszystkim arystokraci; był to wówczas rodzaj dworskiej zabawy.

Rzeczywisty rozwój wolnomularstwa i wzrost jego znaczenia rozpoczął się w czasach stanisławowskich. Wg

⁵ Hass L. *Wolnomularstwo...* s. 44.

⁶ Hass L. *Wolnomularstwo...* s. 48.

⁷ Hass L. *Wolnomularstwo...* s. 48-9.

⁸ Ibidem.

⁹ *Wolnomularstwo w świetle encyklopedyj*. Warszawa 1934, s. 73-78.

¹⁰ *Wolnomularstwo w świetle...* s. 51.

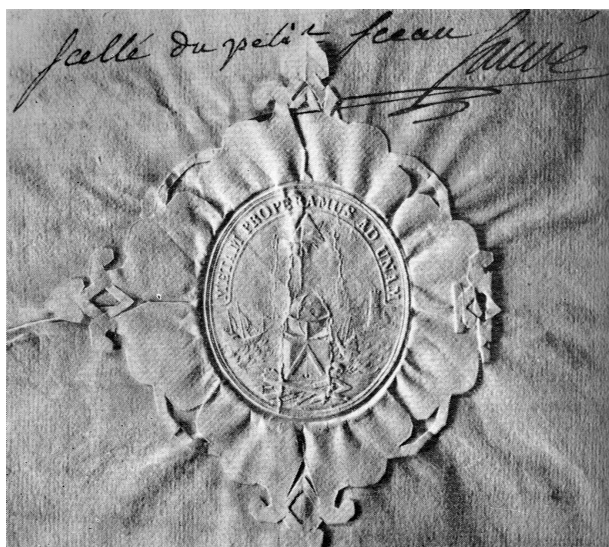
¹¹ Niemcewicz J.U. *O wolnym mularstwie w Polsce*. Kraków 1930, s. 41.

¹² Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821 poprzedzony zarysem historii wolnomularstwa polskiego i ustroju Wielkiego Wschodu Narodowego Polskiego*. Kraków 1929, s. 5.

¹³ Wilkoszewski W. *Rys historyczno-chronologiczny Towarzystwa Wolnego Mularstwa w Polsce*. Londyn 1968, s. 14.

¹⁴ Załęski Stanisław. *O masonii w Polsce od roku 1742 do 1822 na źródłach wyłącznie masonskich*. Kraków 1889, s. 62.

¹⁵ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 5. Wilkoszewski W. op. cit. s. 14-15.

Ryc. 2. Pieczęć oplatkowa loży „Cnotliwy Sarmata”

Hassa gromadziło ono ludzi „przyswajających sobie paradygmaty Oświecenia, zarazem kontestujących – przynajmniej pośrednio – obyczajowość i poglądy warstwy szlacheckiej, sarmatyzm z jego sformalizowaną pobożnością, pseudoautarkiczną kulturą i co najmniej niechętnym stosunkiem do obcych. Styl życia wewnętrznego łóż był jednym z czynników konstytutywnych miejskich form życia społeczno-towarzyskiego, modelu obyczajowego nie mającego konotacji i nie pełniącego funkcji stanowych, charakterystycznych dla kultury szlacheckiej. Tak więc placówki wolnomularskie były zarazem placówkami Oświecenia”¹⁶.

W 1767 r. powstała w Warszawie loża „Cnotliwy Sarmata” – jej Mistrzem został Alojzy hr. Brühl, a Dozorcami – August hr. Moszyński i Adam ks. Czartoryski¹⁷. W 1770 r. Wielki Mistrz Wielkiego Wschodu Londyńskiego mianował Moszyńskiego Wielkim Mistrzem prowincjonalnego wolnomularstwa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego¹⁸.

Rządziło się ono własnym statutem, opublikowanym w tym samym roku. Loża „Cnotliwy Sarmata” stała się Wielką Lożą, tytułującą się Wielkim Wschodem Polskim¹⁹. W 1778 r. powstała pierwsza loża wileńska – „Dobry Pasterz”, a już w trzy lata później założono tam lożę prowincjonalną „Union Parfaite de Lithuanie” – z przywilejem zakładania kolejnych łóż²⁰.

W 1780 r. tytuł Wielkiej Loży przejęła loża „Katarzyna pod Gwiazdą Północną” (w owym czasie polskie wolnomularstwo pozostawało w bliskich związkach z wolnomularstwem rosyjskim). W rok później Wielkim Mistrzem wybrano Ignacego Potockiego, prezesa Rady Nieustającej. Kolejno funkcję tę pełnili: Andrzej Mokronowski, Stani-

ław Szczęsny Potocki – wojewoda ruski i Kazimierz Nestor Sapięha – marszałek konfederacji litewskiej podczas Sejmu Czteroletniego²¹.

Wielki Wschód Narodowy Polski (składający się z przedstawicieli trzynastu łóż: czterech warszawskich, czterech wileńskich, trzech poznańskich, jednej grodzieńskiej i jednej dubieńskiej) ukonstytuował się w 1784 r.²². Wydano wówczas ustawę konstytucyjną „*Acte declaratoire et statut du Grand Orient de Pologne et du Grand Duché de Lithuanie*”. Przyjęto ryt siedmiu stopni wtajemniczenia – stopniem siódmym był Kawaler Różanego Krzyża (w Europie rozpowszechniał się już wówczas ryt zwany Szkołkim Dawnym i Przyjętym – o 33 stopniach)²³. Erygowano kolejne loże na ziemiach polskich, ale nie tylko – np. loża „Jutrzenka bizantyjska” powstała wśród emigracji w Konstantynopolu²⁴.

Polscy wolnomularze odegrali znaczącą rolę podczas Sejmu Czteroletniego i przy uchwaleniu Konstytucji 3 Maja²⁵. Oprócz wyżej wymienionych należy wspomnieć chociaż takie nazwiska, jak Adam Czartoryski, generał ziem podolskich, Julian Ursyn Niemcewicz, Tadeusz Matuszewicz, Stanisław Sołtyk, Jan Łuszczewski (sekretarz Sejmu), ksiądz Piatoli²⁶. Król Stanisław August Poniatowski już w 1777 r. wstąpił do loży „Pod Trzema Hełmami”, otrzymał najwyższy – VII stopień wtajemniczenia wolnomularstwa polskiego (odpowiadający 21 stopniowi rytu szkockiego), czynnie wspierał ten ruch, ofiarowując mu m.in. dom przy ul. Trębackiej²⁷. W okresie Sejmu Czteroletniego nazwę Wielkiej Loży zmieniono na: „Stanisław August pod Gwiazdą Północną”.

Warto przypomnieć, że w tych i następnych latach masoneria nie była już wyłączną domeną arystokracji, choć jej przedstawiciele nadal pełnili wiele czołowych ról. Do łóż należeli: malarze Marceli Baciarelli, Zygmunt Vogel, Józef Oleszkiewicz i Jan Rustem, „ojciec” sceny polskiej Wojciech Bogusławski, muzyk Józef Elsner (nauczyciel Chopina), poeci Cyprian Godebski, Bruno Kiciński, Franciszek Książnin, Kajetan Koźmian, Jan Czeczot, Tomasz Zan, uczeni Feliks Bentkowski, Ernest Grodeck, Mikołaj Mianowski²⁸. Nie zabrakło też lekarzy. Jedną z istotnych ról ówczesnego wolnomularstwa była działalność dobroczynna – „powstawały szpitale, przytułki dla starców i ubogich, wolnomularze pierwsi wprowadzają zwyczaj rozdawania bezpłatnego zupy rumfordskiej, pierwsi szczepią oszę bezpłatnie”²⁹.

W okresie okupacji pruskiej polska działalność wolnomularska zamarła. Ożywienie ruchu nastąpiło w okresie Księstwa Warszawskiego – w 1810 r. podjął działal-

¹⁶ Hass L. *Masoneria polska...* s. 27.

¹⁷ Wilkoszewski W. op. cit. s. 18.

¹⁸ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 6.

¹⁹ Wilkoszewski W. op. cit. s. 23.

²⁰ Małachowski-Łempicki S. *Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1776-1822. Dzieje i materiały*. Wilno 1930, s. 4.

²¹ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 7.

²² Janowski K. *Masoneria w dawnej Polsce*. Toledo 1918, s. 5.

²³ Małachowski-Łempicki S. *Strącone korony. Z dziejów wolnomularstwa polskiego*. Warszawa b.r., s. 8.

²⁴ Załęski S. op. cit., s. 111.

²⁵ *Wolnomularstwo w świetle...* s. 36-37.

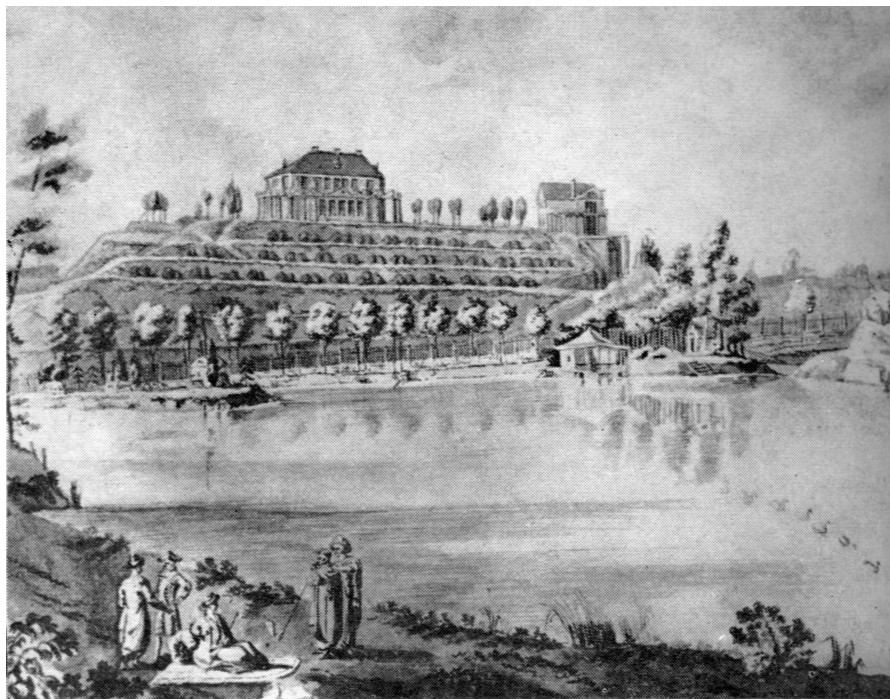
Janowski K. op. cit., s. 6

²⁶ Niemcewicz J. U. op. cit., s. 2-3.

²⁷ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 8.

²⁸ *Wolnomularstwo w świetle...* s. 1-5.

²⁹ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 8.

Ryc. 3. Siedziba loży masonskiej w posiadłości warszawskiej ks. Kazimierza Poniatowskiego, zwanej później Frascatti (wg L. Hass „Sekta farmazonii warszawskiej...”)

ność – zrzeszający wówczas 6 łóż – Wielki Wschód Narodowy pod kierunkiem Wielkiego Namiestnika Ludwika Gutakowskiego, prezesa Rady Stanu Księstwa, a po jego śmierci – Stanisława Kostki hr. Potockiego³⁰. W 1812 r., wg Wilkoszewskiego „gdy pomnożyła się znaczna ilość jeńców wojennych w Warszawie, ustanowioną była przez Wielki Wschód komisja do wsparcia bez różnicy narodowości tak jeńcom rzezonym, jak i chorym oraz ranym wojskowym w lazaretach zostającym... przez dwuletnie ciągle wsparcie z funduszów tego Towarzystwa znamenite przysługi dobroczynne wyświadczyła”³¹. Na cele tej komisji zbierano m.in. podczas obrzędów żałobnych zorganizowanych przez loże warszawskie po stracie „znakomitego Członka swojego Józefa Xiążęcia Poniatowskiego”³²

Pierwsze lata po klęsce wyprawy na Moskwę to okres niewielkiej aktywności łóż. Ponowny rozwój nastąpił po powstaniu Królestwa Polskiego w 1815 r. – niespodziewanie potężnym protektorem okazał się car Aleksander I, który sam był masonem, a polskie wolnomularstwo wspierał m.in. poważnymi sumami pieniężnymi³³. Podczas pobytu w Warszawie w 1815 r. uczczony był uroczystościami w Najwyższej Kapitulie, został też w tajemnicy przyjęty do Wielkiego Wschodu Narodowego Polski³⁴. Powstawały kolejne loże, nie tylko w Warszawie, ale również m.in.

w Wilnie, Grodnie, Nowogródku, Dubnie, Lublinie, Krakowie, Nieświeżu. W 1816 r. erygowano 7 nowych łóż, w 1817 – 3, w 1818 – kolejnych 5³⁵. Liczba wolnych mularzy zbliżała się do 4000³⁶. W 1820 r. ogłoszono nową ustawę konstytucyjną. W rok później, ze składek licznych łóż, w tym prowincjonalnych, zakupiono w Warszawie przy ul. Leszno dom na siedzibę wolnomularską³⁷.

Wolnomularze zaczęli też tworzyć tajne związki o charakterze narodowo-patriotycznym, m.in.: związek wojskowy „Prawdziwych Polaków”, założony przez oficerów spod komendy generałów Prądzyńskiego, Małachowskiego i Kołaczekowskiego, „Wolnomularstwo narodowe czyli wojskowe” stworzone przez Waleriana Łukasieńskiego, wielkopolski związek „Kosynierów” generała Mielżyńskiego, wileńskie „Towarzystwo Filomatów” oraz „Towarzystwo Promienistych i Filaretów” pod kierunkiem Tomasza Zana³⁸.

Podobnie było w Rosji – wybitni wolnomularze stanęli na czele organizacji wolnościowych. Wg Załęskiego „wszystko co było znakomitszego wśród rosyjskiej młodzieży... zapisało się z wielkim zapałem do tej pierwszej falangi rosyjskiej emancypacji”³⁹. Zmieniło to w zasadniczy sposób stosunek Aleksandra I do masonerii. W sierpniu 1821 r w Rosji, a w miesiąc później w Królestwie

³⁰ Wilkoszewski W. op. cit., s. 66.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 8. Załęski S. op. cit. s. 155.

³¹ Wilkoszewski W. op. cit. s. 71.

³² Ibidem, s. 71-72.

³³ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 8.

³⁴ Janowski K. op. cit., s. 8.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 57. *Wolnomularstwo w świetle...* s. 38-39.

³⁵ Załęski S. op. cit., s. 198.

³⁶ *Wolnomularstwo w świetle...* s. 39.

³⁷ Załęski S. op. cit., s. 211.

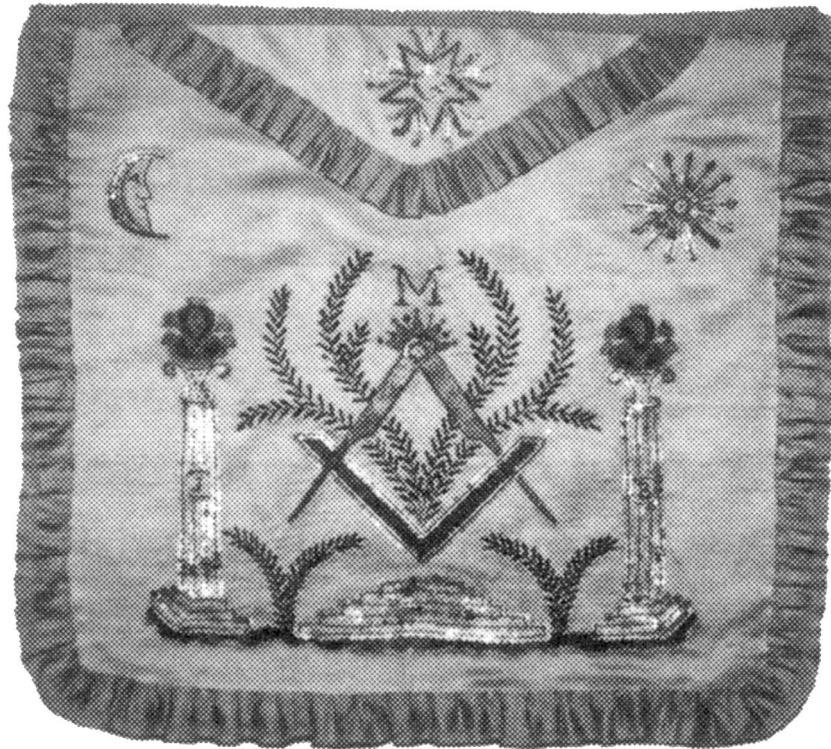
³⁸ Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 10.

Małachowski-Łempicki S. *Wolne mularstwo w lubelszczyźnie 1811-1822*. Lublin 1933, s. 15.

Małachowski-Łempicki S. *Wolnomularstwo na ziemiach...* s. 186-190.

Załęski S. op. cit., s. 230-35.

³⁹ Załęski S. op. cit., s. 216-19.

Ryc. 4. Fartuszek wolnomularski wyższych stopni wtajemniczenia, przełom XVIII i XIX wieku (wg L. Hass „Masoneria polska...”)

Polskim, wydany został ukaz o zniesieniu wolnomularstwa. Wszystkie loże zostały zamknięte. Odrodzenie masonerii na ziemiach polskich rozpoczęło się dopiero w początkach wieku XX.

Ryc. 5. Odznaka loży „Świątynia Izis” działającej w latach 1780-1821

Lekarze warszawscy – wolnomularze (lata 1767-1821)

Lekarze pojawili się wśród inicjatorów ruchu wolnomularskiego w Polsce wcześniej – w drugiej połowie XVIII wieku. Na dokumencie założycielskim loży „Cnotliwy Sarmata” powstałej w Warszawie 18 stycznia 1767 r. widnie-

ją nazwiska Jana Boecklera, konsyliarza króla Stanisława Augusta i Andrzeja Ludwika Sauve⁴⁰. Obaj odgrywali w ruchu masonskim istotną rolę – Sauve był już wcześniej bliskim współpracownikiem Stanisława ks. Lubomirskiego, Mistrza warszawskiej loży „Trzech Braci”, a Boeckler po wyborze Augusta hr. Moszyńskiego na Mistrza „Cnotliwego Sarmaty” zastąpił go w roli Dozorcy⁴¹.

Jak już wspomniano, masonem był król Stanisław August Poniatowski. Warto podkreślić, że do loż należało także czterech jego nadwornych lekarzy: Jan Boeckler, Walenty Gagatkiewicz, Leopold Lafontaine i Jan Stoll. Ten ostatni piastował też wysoką godność Gościnnika Wielkiego Wschodu Narodowego Polski⁴².

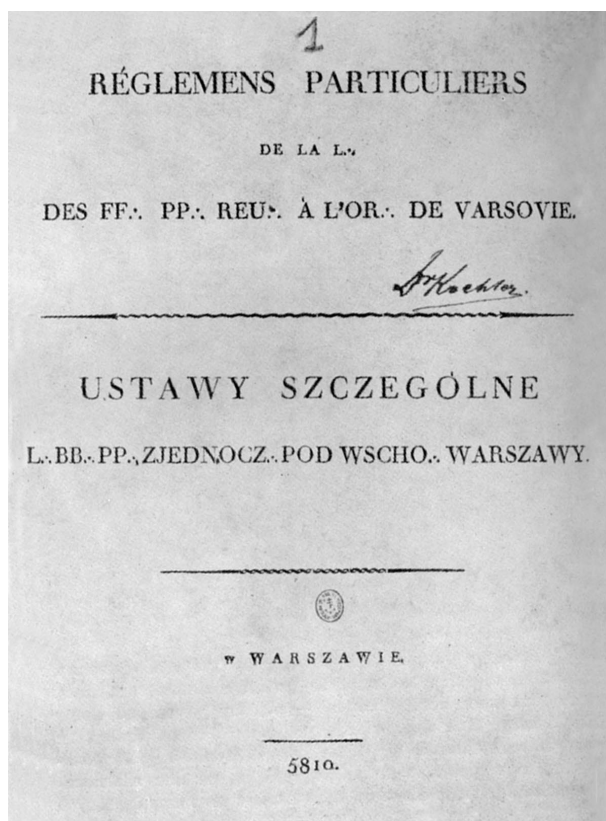
Udział lekarzy w polskich lożach wolnomularskich nie był dotychczas przedmiotem osobnych opracowań. Punktem wyjścia do niniejszej pracy był „Wykaz polskich loż wolnomularskich i ich członków w latach 1738-1821” – klasyczne dzieło wybitnego znawcy tematu Stanisława Małachowskiego-Łempickiego. Wśród 5748 członków loż odnaleziono 157 lekarzy (ok. 2,7%). Może to być liczba nieco zaniżona – w wykazie Małachowskiego-Łempickiego nie zawsze podany jest zawód, co w przypadku lekarzy mało lub zupełnie obecnie nieznanych może prowadzić do nieścisłości. Nie ma to jednak istotnego wpływu na obraz zagadnienia.

Ograniczono się do przedstawienia tylko lekarzy warszawskich, pominięto zatem znaczące postaci np.

⁴⁰ Wilkoszewski W. op. cit., s. 19.

⁴¹ Wilkoszewski W. op. cit., s. 16 i 20.

⁴² Załęski S. op. cit., s. 106.

Ryc. 6. Regulamin loży „Bracia Polacy Zjednoczeni”

z Wilna lub Krakowa. Omówiono tylko sylwetki najznajomniejszych lekarzy; wyjątek uczyniono dla lekarzy mniej znanych, ale osiągających wysokie godności wolnomularskie.

Jan Boeckler

(przed 1740-?). Nadworny lekarz Stanisława Augusta Poniatowskiego, zaproszony do Polski w 1766 r. za pośrednictwem przyjaciółki króla Madame Geoffrin. Mianowany konsyliarzem dworu w dwa lata później, w 1773 r. został pierwszym lekarzem dworu. Był osobą bliską i zaufaną króla, leczył go m.in. po zamachu konfederatów barskich. Został nobilitowany przez Sejm w 1775 r. Przewodniczył komisji weryfikującej umiejętności lekarzy i nadzorował apteki warszawskie. Był jednym z inicjatorów utworzenia w 1791 r. Collegium Medicum i został jego prezesem. Propagował szczepienia ospy w Polsce [wg Gąsiorowskiego jako pierwszy]. Z jego inicjatywy loża „Cnotliwy Sarmata” założyła i prowadziła na swój koszt punkt bezpłatnego szczepienia ospy w lokalu lożowym przy ul. Mostowej.

Był człowiekiem zamożnym – miał dwór z dużym ogrodem przy Alei Ujazdowskiej i dom przy Krakowskim Przedmieściu nr 385. Kupił też cały majątek ruchomy i nieruchomy z domem na Mariensztacie od spadkobierców aptekarza królewskiego Krzysztofa Eppingera. Zgromadził wspaniały księgozbiór medyczny, który po jego śmierci został zakupiony do Heidelbergu, tworząc tam osobny dział w bibliotece uniwersyteckiej.

Wg Arnolda: „lekarz naprzód dworski, potem nadworny, mąż w naukach arcybiegły i bardzo ludzki, do

króla pana swego tak przywiązany, iż Stanisława Augusta do zgonu jego nie opuścił, hojność królewską wiernością i przykładowością lekarską wynagradzając”. Rzeczywiście, króla nie odstępował, towarzysząc mu m.in. w słynnej podróży do Kaniowa na Ukrainę, na spotkanie z carycą Katarzyną II i cesarzem Józefem II. W 1795 r. jechał z Warszawą do Grodna na Sejm w karecie razem z królem. Po dwuletnim pobycie w Grodnie wyjechał ze Stanisławem Augustem do Petersburga i towarzyszył mu aż do śmierci 12 lutego 1798 r.

Członek założyciel w najwyższym – VII stopniu wtaajemniczenia, później Dozorca, loży „Cnotliwy Sarmata”, proklamowanej potem „Wielką Lożą Warszawską” (gdzie był członkiem Najwyższej Władzy Dogmatycznej), Mistrz Katedry loży „Jedność Doskonała”⁴³.

Józef Celiński

(1779-1832). Studia ukończył w Berlinie w 1803 r. Po powrocie do Warszawy założył własną aptekę. W 1808 r. został asesorem najwyższej dyrekcji lekarskiej Księstwa Warszawskiego. Był jednym ze współzałożycieli Wydziału Lekarskiego w Warszawie w 1809 r. Na wydziale tym, a potem – na Uniwersytecie Warszawskim wykładał farmację, farmakologię i chemię. W 1819 r. dodatkowo uzyskał stopień doktora filozofii. Car Aleksander I obdarzył go godnością aptekarza dworu. Za wzorowe urządzenie apteki wojsk polskich otrzymał order św. Stanisława. Otrzymał szlachectwo z herbem Skrytomir.

Członek Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od 1812 r. i Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego od 1820 r. Opublikował: *Farmacya czyli nauka doskonałego przygotowania lekarstw z trzech królestw natury wybranych...* Warszawa 1811, *Rozbiór wód mineralnych nałęczowskich*, Warszawa 1817 i kilka krótszych rozpraw.

Członek loży „Göttin von Eleusis” od 1819 r.⁴⁴

⁴³ Arnold J. Ch. Rozprawa o hojności królów i względach panów polskich dla rzeczy lekarskiej i lekarzów od roku 1764 do roku 1795 to jest: za panowania Stanisława Augusta. *Roczn Tow Król Warsz Przyj Nauk* 1820; 13: 504-527.

Gąsiorowski L. *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych*. Poznań 1854, Nakł. J.K. Żupańskiego, tom III, s. 99 i 114.

Giedroyc Fr. *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce*. Warszawa 1911 s. 48-52

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 113, 119, 121, 162, 165. Kościński S. *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografię lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*. Warszawa 1883-88, s. 39.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich loż...* s. 66. Wilkoszewski W. op. cit. s. 19 i 21.

Witczak W. Jan Baptysta Boeckler lekarz nadworny Stanisława Augusta Poniatowskiego. *Arch Hist Filoz Med* 1987; 50: 121-27.

⁴⁴ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*. Warszawa 1907-12, tom II, s. 642-44.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443.

Kościński S. op. cit. s. 61.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich loż...* s. 245.

Ostrowska T. *Przedstawiciele nauk medycznych i ich działalność naukowa w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk (1800-1832)*. Wrocław 1982, s. 17-20.

Józef Czekierski

(1777-1826). Syn chirurga, w latach 1792-94 uczył się w nowo otwartej w Warszawie szkole chirurgicznej, potem studiował w Berlinie, a w 1800 r. uzyskał stopień doktora medycyny we Frankfurcie nad Odrą. Został profesorem założonego w 1801 r. w Warszawie Instytutu Położniczego (szkoły akuserek) i obowiązki te spełniał do roku 1806, a później w latach 1809-18 (w latach 1806-09 dom ten był zajęty na lazaret wojskowy przez Francuzów).

Obok Stanisława Staszica, Józefa Brandta, Józefa Celińskiego, Augusta F. Wolffa i Jacka Augusta Dziarkowskiego był inicjatorem i współzałożycielem w 1809 r. Wydziału Akademickiego Nauk Lekarskich, w którym objął katedrę chirurgii teoretycznej i praktycznej. Kierował też kliniką chirurgiczną w szpitalu św. Rocha. Przedmioty te wykładał też (5 razy w tygodniu) po otwarciu Uniwersytetu w 1817 r. Wkrótce jednak, po konflikcie z Radą Ogólną Uniwersytecką, złożył dymisję z kierowania katedrą, przestał pełnić obowiązki członka Rady Lekarskiej i poświęcił się praktyce. W 1820 r. nobilitowany z herbem Nagroda.

Członek Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk od 1811 r. Członek założyciel Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Opublikował czterotomowe dzieło *Chirurgia* (Warszawa, 1817-18); w rękopisie pozostały kolejne cztery tomy.

Członek łóż „Świątynia Mądrości” i „Zum Goldener Leuchter” (inicjowany w Berlinie)⁴⁵.

Ryc. 7. Józef Czekierski, członek założyciel Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, członek łóż „Świątynia Mądrości” i „Zum Goldener Leuchte”

Andrzej Franciszek Dybek

(1783-1826). Syn lekarza wojskowego, urodził się w Poznaniu. Ukończył studia w Berlinie w 1803 r. z trzema nagrodami (pieniężną, szpadą i medalem) i rozpoczął służbę lekarską w armii pruskiej. W bitwie pod Jeną został wzięty do niewoli przez Francuzów i jako Polak odesłany do kraju, gdzie wstąpił w stopniu starszego chirurga do 3 pułku ułanów i wziął udział w kampanii przeciw Prusom w 1807 r. i Austrii – w 1809 r. Potem kontynuował naukę, osiągając stopień doktora medycyny i chirurgii we Frankfurcie w 1811 r. i doktora filozofii w Wittenberdze.

Powrócił do służby wojskowej i w 1812 r. i podczas kampanii napoleońskiej w Rosji został początkowo naczelnym lekarzem dywizji przedniej straży, a po wzięciu Leopolda Lafontaine (zob.) do niewoli został naczelnym lekarzem armii. Z gen. Henrykiem Dąbrowskim (skądinąd też masonem) odbył kampanię w Niemczech w 1813 r. jako naczelnny lekarz korpusu. Otrzymał wówczas krzyż Legii Honorowej. Po bitwie pod Lipskiem i krótkim pobycie w Paryżu powrócił do kraju i w 1817 r. został profesorem chirurgii teoretycznej i kierownikiem kliniki chirurgicznej w organizowanym Uniwersytecie Warszawskim, a w latach 1819-25 – dziekanem wydziału lekarskiego. Był też asesorem Rady Lekarskiej. Wg Bielińskiego „należał do najznakomitszych... na wydziale lekarskim... jako operator-chirurg był niezrównany...”.

Był jednym z założycieli Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w 1820 r. i jego pierwszym wiceprezesem. Był również członkiem Towarzystwa Warszawskiego Królewskiego Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego.

Członek w III stopniu loży „Przesąd Zwyciężony” od 1813 r.⁴⁶.

Walenty Gagatkiewicz

(1750-1805). Syn warszawskiego chirurga. Studiował w Paryżu pod kierunkiem m.in. Sabatiera, Fabre’a, Dessaulta i Petita (z którym się zaprzyjaźnił), praktyki odbywał w najznakomitszym paryskim szpitalu Hotel Dieu. W Re-

⁴⁵ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 699-701.

Gąsiorowski L. op. cit. s. 49 i 57.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 280, 348.

Girsztowt P. Józef Czekierski. *Tyg. Illustr.* 1864, IX, nr 244, str. 193-95.

Koźmiński S. op. cit. s. 79.

Malcz W. Przymówienie się Wilhelma Malcza med. i chir. doktora, jako nowo obranego członka tudzież pochwała ś.p. Czekierskiego. *Roczn Tow Król Przyjaciół Nauk* 1830; 21: 21-41.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 78.

Ostrowska T. op. cit. s. 5, 19, 47.

⁴⁶ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 702-06.

Girsztowt P. Andrzej Franciszek Ksawery Dybek. *Tygodnik Ilustr.* 1865, XI, Nr 282, s. 57-59.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443.

Koźmiński S. op. cit. s. 101-02.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 85.

Mile J. *Mowa pogrzebowa, którą miał przy pochowaniu zwłok F. Dybka...* d. 8 lutego 1826 r. Warszawa 1826.

Ostrowska T. op. cit. s. 19, 20.

Stembrowicz W. Andrzej Franciszek Ksawery Dybek i jego Klinika Chirurgiczna (1817-1836). *Arch Hist Filoz Med* 1988; 51: 343-56. Szcenic S. *Cmentarz Powązkowski 1790-1850*. Warszawa 1979, s. 185-86.

ims otrzymał tytuł doktora medycyny. Po dodatkowych stażach we Włoszech i w Niemczech powrócił do Warszawy na przełomie 1772 i 1773 r. Wkrótce stał się bardzo wziętym lekarzem.

W 1773 r. został konsyliarzem dworu i lekarzem królewskim Stanisława Augusta Poniatowskiego. Otrzymał indygenat szlachecki z herbem Lilioróg, a w 1788 r. – medal Bene Merentibus. Współzałożyciel szkoły chirurgicznej w Warszawie w 1789 r. Wg Lafontaine'a: „Pierwsze lekcje, które tu w anatomii, chirurgii i fizjologii dawano, iego były dziełem: a oprócz starań około wydoskonalenia młodych tutejszych chirurgów podeymowanych, sam z własnego majątku potrzebny na to fundusz wyznaczył. Układał dzieło dla chirurgów polskich. Rękopism ten już był skończony; nie wiem co iego wydrukowanie wstrzymało”. Był gorącym patriotą, podczas insurekcji kościuszkowskiej oddał na potrzeby kraju swoje srebra znacznej wartości.

Jako pierwszy z lekarzy znalazł się już w 1801 r. w tworzącym się Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Warszawie.

Członek w III stopniu łoży „Świątynia Izis”⁴⁷.

Teodor Heinrich

(1790-1869). Po studiach na ówczesnym Wydziale Akademickim Nauk Lekarskich w Warszawie otrzymał w 1813 r. stopień aptekarza i nabył aptekę. Potem studiował nauki lekarskie w Jenie. Po obronieniu rozprawy *De aneurysmate arteriae iliacae externae* stopień lekarza przyznał mu w 1824 r. Uniwersytet Wileński. Od 1824 r. był profesorem chemii w warszawskim Instytucie Agronomicznym – katedrą tą kierował do wybuchu powstania listopadowego. Od 1844 r. był członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego, członkiem Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczyńnych. Był też opiekunem szpitala ewangelickiego i członkiem rady Szpitala Dzieciątka Jezus.

Autor książek m.in.: *Zbiór treściwy sposobów dochodzenia dobroci lekarstw przy rewizji aptek oraz krótki wywód postępowania przy wykryciu arszeniku*, Warszawa 1842, *Farmacya* tom I-III (wspólnie z Szymonem Fabianem, Warszawa 1835-44), *Zbiór wiadomości chemiczno-farmaceutycznych pod względem teorii i praktyki* tom I-III (wspólnie z Janem Schillerem, Warszawa 1852-53).

Członek w IV stopniu i Mistrz Obrzędu łoży „Halle der Baständigkeit” od 1819 r.⁴⁸.

⁴⁷ Gąsiorowski L. op. cit. tom III, s. 213.

Giedroyc F. op. cit. s. 225-29.

Koźmiński S. op. cit. s. 129.

Lafontaine L. Mowa na pochwałę ś.p. Walentego Gagatkiewicza Doktora Medycyny, członka Towarzystwa przyjaciół nauk w Warszawie, czytana na publicznym posiedzeniu tegoż Towarzystwa dnia 5go Maia 1805 r. przez... doktora medycyny i chirurgii, członka Towarzystwa przyjaciół nauk, tudzież Akademii lekarskiej Paryskiej i towarzystwa umiejętności w Gottindze. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk* 1811, t. VII, s. 39-62.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łoż...* s. 90.

Szenic S. op. cit. s. 81-82.

⁴⁸ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 644-45.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 562.

Koźmiński S. op. cit. s. 164-65.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łoż...* s. 257.

Adam Helbich

(1796-1881). Medycynę studiował na wydziale akademicko-lekarskim w Warszawie w latach 1813-17, wiedzę uzupełniał zagranicą. Wstąpił do służby wojskowej, początkowo jako lekarz batalionowy później – sztabowy. Do 1827 r. był lekarzem obwodu konińskiego, w tym też roku uzyskał stopień doktora medycyny w Berlinie. W powstaniu listopadowym pełnił obowiązki lekarza sztabowego, a od 2 maja – lekarza dywizyjnego. Odznaczony został krzyżem *Virtuti Militari*.

Od 1840 r. na stałe osiadł w Warszawie. Wg Koźmińskiego „W Towarzystwie Lekarskim Warszawskim należał do najczynniejszych członków, a prace jego stanowią ozdobę *Pamiętnika TLW*, tak pod względem rzetelności obserwacji, bystrości sądu, jak też i wytwornego języka”. W 1847 r. obok Ludwika Natansona i Tomasza Le Brun rozpoczął redagowanie pierwszego tygodniowego pisma lekarskiego w Polsce – *Tygodnika Lekarskiego*. W 1848 r. mianowany członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego i egzaminatorem anatomii przy potwierdzaniu stopni naukowych zagranicznych. Brał udział przy projektowaniu organizacji Akademii Medyko-Chirurgicznej.

W dniu 19 października 1867 r. zorganizowano uroczyste obchody 50-lecia jego pracy lekarskiej. Wg Koźmińskiego: „Rektor Mianowski wręczył mu dyplom honorowy doktora medycyny warszawskiej Szkoły Głównej, a licznie zebrani koledzy przyklasnęli myśli Girsztowta i utworzyli ze składek kapitał, oddany pod zawiadywanie Towarzystwu Lekarskiemu Warszawskiemu, z którego procent stanowi premium naukowe imienia Helbicha”. Pochowany na warszawskich Powązkach.

Sekretarz Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w 1846 r. Autor kilkudziesięciu artykułów lekarskich oraz *Krótkiego rysu dziejów wydawnictwa Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*.

Członek w III stopniu łoży „Świątynia Równości” od 1820 r.⁴⁹.

Jakub Fryderyk Hoffman

(1758-1830). Po studiach farmaceutycznych złożył egzaminy w najwyższym kolegium medycznym w Petersburgu i został tamże podaptekarzem w głównej aptece carskiej, a później – w aptece admiralicji w Archangielsku. Potem studiował medycynę w Królewcu, Wiedniu i Berlinie, uzyskując stopień doktora medycyny we Frankfurcie nad Odry w 1784 r. Po powrocie do Warszawy był lekarzem ks. Giedroycia, biskupa żmudzkiego. Od 1794 r. w służbie wojskowej – jako lekarz dywizyjny kierował szpitalem w Pałacu Radziwiłłowskim i Szpitalem Ujazdowskim. W latach 1797-98 był lekarzem legionów polskich we Włoszech.

⁴⁹ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* II, s. 726-27.

Gąsiorowski L. op. cit. t. III, s. 138.

Koźmiński S. op. cit. s. 165-166.

Krakowiecka L. Adam Helbich i Seweryn Gałęzowski poprzednicy Teofila Kaczorowskiego twórcy teorii ogniskowego zakażenia ustnego. *Arch Hist Med* 1961; 24: 45-55.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łoż...* s. 100.

Słownik polskich towarzystw naukowych. Tom II część 1, s. 400.

W 1809 r. został kierownikiem katedry historii naturalnej na nowo otwartym wydziale lekarskim w Warszawie. W 1810 r. założył ogród botaniczny przy pałacu Kazimierzowskim. Po otwarciu Uniwersytetu w 1817 r. został kierownikiem katedry mineralogii. W 1823 r. otrzymał indygenat szlachecki.

Członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. Opublikował m.in.: *Opisanie koltuna...*, Warszawa 1791, *Krebsbuechlein für angehende praktische Aerzten...*, Warschau 1823, *O siedmiu ustawach zdrowia*, Wilno 1817, *Zasady nauki o roślinach...*, Warszawa 1815 i in.

Członek loży „Gottin von Eleusis” od 1787 r., członek Kapituły loży „Rycerze Gwiazdy z loży Eleusis”, Reprezentant loży „Pochodnia Północna” i jej członek honorowy od 1819 r.⁵⁰.

Jakub Jasiński

(1791-1855). Ukończył wydział akademicko-lekarski w Warszawie, dodatkowo szkolił się w Berlinie i Wiedniu, po powrocie otrzymał dyplom doktora medycyny i chirurgii w Warszawie. W latach 1830-31 był ordynatorem w szpitalu św. Łazarza, równocześnie pełnił służbę lekarską w szpitalu Ujazdowskim. W 1834 r. mianowany fizykiem m. Warszawy, wg Kościńskiego: „na tym urzędzie podczas epidemii cholery w latach 1836, 37, 48 i 52 dał dowody niezwykłej energii i poświęcenia”. W 1823 r. otrzymał szlachectwo dziedziczne z herbem Złotowąż. W powstaniu listopadowym odznaczony orderem Virtuti Militari.

Członek loży „Świątynia Minerwy” od 1821 r.⁵¹.

Karol Kaczkowski

(1797-1867). Pochodził z rodziny o głębokich tradycjach patriotycznych. Jego ojciec Grzegorz Kaczkowski herbu Nałęcz był absolwentem korpusu kadetów w Nieświeżu, porucznikiem podczas insurekcji kościuszkowskiej, brał udział w obronie Pragi przed wojskami Suworowa.

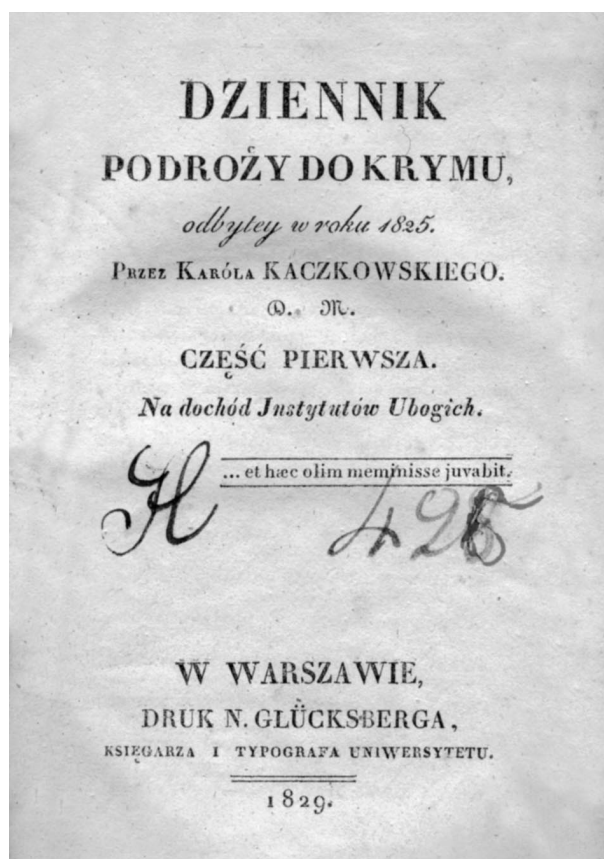
Karol Kaczkowski do gimnazjum uczęszczał w Krzemieńcu, studia lekarskie ukończył w 1815 r. w Wilnie. Podczas studiów pisywał w *Tygodniku Wileńskim*, podpisując się pseudonimem *Verba veritatis*. Nie jest pewne, czy należał do wileńskiego Towarzystwa Szubrawców. Był natomiast członkiem Stowarzyszenia Filomatów, przyjaźnił się z Tomaszem Zanem i Adamem Mickiewiczem. Leczył ich obu; tego ostatniego z wyczerpania nerwowego po zawodzie miłosnym ze strony Maryli Wereszczakówny.

Po uzyskaniu stopnia doktora medycyny w 1821 r. osiadł w Krzemieńcu, gdzie leczył ubogich i wykładał higienę w liceum krzemienieckim. W 1829 r. powołany na profesora terapii i kliniki lekarskiej do Warszawy. Stworzył

Ryc. 8. Karol Kaczkowski, członek loży „Dobry Pasterz”

projekt reformy studiów lekarskich i uzyskał zgodę cara Mikołaja I, podczas jego wizyty w Warszawie, na budowę nowego gmachu dla Wydziału (plany te przekreślił wy-

Ryc. 9. Pamiętnik Karola Kaczkowskiego

⁵⁰ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom III, s. 297.
Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 348, 443, 542.
Kościński S. op. cit. s.173-74.
Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóz...* s. 103.
Ostrowska T. op. cit. 17, 18, 20.
Wolnomularstwo w świetle... s. 3.

⁵¹ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 535.
Kościński S. op. cit. s. 194-5.
Małachowski-Łempicki J. *Wykaz polskich łóz...* s. 109.

buch powstania listopadowego). We wrześniu 1830 r. otrzymał dwumiesięczny urlop na poratowanie zdrowia. Kiedy powrócił, Uniwersytet był już zamknięty, a słuchacze 4 i 5 roku zdawali przyspieszone egzaminy, aby objąć stanowiska w wojsku polskim.

Na polecenie Rządu Narodowego i naczelnego wodza ks. Radziwiłła Kaczkowski zajął się zorganizowaniem służby zdrowia armii i w lutym 1831 r. został naczelnym generałem sztab-lekarzem. Okazał się znakomitym i energicznym organizatorem. Sześciu kolejnych wodzów naczelnych prosiło go o pozostanie na stanowisku. We wrześniu otrzymał krzyż *Virtuti Militari*. Zamierzał wydawać pismo *Dziennik Lekarski Wojskowy*. Podczas oblężenia Warszawy ranny, po opatrzeniu powrócił na pole bitwy. Po kapitulacji brał udział w odwrocie wojsk polskich do Prus, kierując opieką nad blisko 2000 rannych. Odrzucił atrakcyjną propozycję wyjazdu do Stanów Zjednoczonych i osiedlił się we Lwowie. Był domowym lekarzem namiestnika Galicji arcyksięcia d'Este, który wyjednał mu pozwolenie na powrót do kraju w 1835 r.

Zamieszkał w Krzemieńcu, potem w Berdyczowie i Odessie, a od 1854 r. – w Żytomierzu. Założył tam Towarzystwo Lekarskie, Towarzystwo Dobroczyńności i szkołę rzemieślniczą. Wraz z Aleksandrem Grozą i Lipkowskim otworzył pierwszą drukarnię i księgarnię w tym mieście, był też obok J. I. Kraszewskiego kuratorem gimnazjum żytomierskiego. W r. 1860 udał się do Odessy. W okresie powstania styczniowego w 1863 r. aresztowany i wywieziony do gubernii woroneskiej, umarł w Chersoniu. Wg T. Okszy Orzechowskiego „całe pasmo jego życia było jednym ciągłym poświęceniem się dla dobra kraju i polskiego społeczeństwa”.

Przez wiele lat gromadził materiały do dziejów medycyny w Polsce i zamierzał napisać na ten temat monografię. Publikował też na tematy pozalekarskie. Wydał m.in. *Lekcje higieny czyli nauki zachowania zdrowia, wykładane publicznie od r. 1823 w liceum wołyńskim* tom I-II, Warszawa 1826, *Dziennik podróży do Krymu* tom I-IV, Warszawa 1829, *Uwagi nad homeopatią, hidropatią magnetyzmem zwierzęcym, wiosenną kuracją i nad innymi przedmiotami*, Wilno 1846. Po jego śmierci ukazały się *Wspomnienia z papierów pozostałych po ś.p. Karolu Kaczkowskim, generał-sztabslekarzu wojsk polskich, ułożone przez Tadeusza Okszę Orzechowskiego*, tom I-II, Lwów 1876.

Członek loży „Dobry Pasterz” od 1821 r.⁵²

⁵² Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 728-731.

Gąsiorowski L. op. cit. t. III, s. 59 i 342.

Hass L. *Wolnomularstwo w Europie...* s. 281.

Konopka S. *Karol Kaczkowski jego prace i projekt wydawania pisma wojskowo-lekarskiego*. Warszawa 1935

Konopka S. *Karol Kaczkowski profesor Uniwersytetu Warszawskiego i naczelny lekarz Wojska Polskiego w czasie Powstania Listopadowego*. *Arch Hist Med* 1968; 31: 99-107.

Koźmiński S. op. cit. s. 205-6.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 112.

Ropek M. *Karol Kaczkowski jako lekarz i obywatel kraju*. Warszawa 1938 (rozprawa na stopień doktora medycyny).

Zembrzuski L. *Złota księga korpusu sanitarnego polskiego 1797-1918*. Warszawa 1927, s. 39.

Filip Franciszek Kinzel

(?-1858). Lekarz wojskowy, pochodził z Warszawy, dyplom uzyskał w 1791 r. w Jenie. W latach 1797-1801 był lekarzem legionu polskiego we Włoszech. Potem powrócił do Warszawy i tu praktykował. Leczył też bezpłatnie chorych w Szpitalu św. Marcina. Od 1830 r. mieszkał w Dreźnie i tam zmarł w 1858 r.

Ryc. 10. Filip Franciszek Kinzel, piastował wysokie godności w „Wielkim Wschodzie Narodowym Polski”, jako pierwszy z lekarzy przekroczył VII stopień wtajemniczenia

Był członkiem przybranym Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od 1804 r., a już w rok później – członkiem czynnym. Proponując go na członka czynnego Michał Bergonzoni wyliczał jego zalety, do których należało: „Być dobrze ugruntowanym w naukach, być dobrze zasłużonym w społeczności i posiadać gorliwość największą w dopełnieniu obowiązków stanu swojego”. Był też członkiem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego.

Opublikował m.in. *Rys życia i zasług ś.p. Michała Bergonzoniego* czytany na publicznym posiedzeniu Tow. Przyjaciół Nauk. *Rocznik Tow Przyj Nauk* XIII, 467-474 oraz *Sposoby ratowania nieszczęśliwych w chorobach nagłych, śmiercią zagrażających, przez...*, Warszawa 1806.

Członek w VII stopniu i Lecznik loży „Bracia Zjednoczeni” od 1808 r., Gościnnik (1815) i Wielki Jałmużnik (1816) „Wielkiego Wschodu Narodowego Polski”, Członek Najwyższej Kapituły, Członek Honorowy loży „Jutrzenka Wschodząca”, Członek założyciel i Lecznik loży „Kazimierz Wielki” w latach 1818-1820. Jako pierwszy wśród lekarzy przekroczył VII stopień wtajemniczenia⁵³.

⁵³ Gąsiorowski L. op. cit. t. III, s. 262-3.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 307, 370, 375.

Koźmiński S. op. cit. s. 213.

Małachowski-Lempicki S. *Strącone korony...* s. 13.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 116.

Ostrowska T. op. cit. s. 39 i 41.

Załęski S. op. cit. s. 151.

Tomasz Kuczkowski

(1786-1843). Był lekarzem nadwornym wielkiego księcia Konstantego Pawłowicza, generałem sztablekarzem korpusu litewskiego w Warszawie. Kawaler orderów św. Anny, św. Włodzimierza i św. Stanisława. W roku 1835 mianowany prezesem Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie. Urzędu tego zrzekł się w 1840 r., osiadł w Warszawie i w trzy lata później zmarł.

Członek m.in. Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie i Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego. Autor m.in. *De magnetismo animali* Varsoviae 1819, *O epidemicznem zapaleniu oczów* Warszawa 1822 i *Historia rei medicae publicae in imperio rutheno adumbratio* Vilnae 1838.

Członek loży „Bracia Polacy Zjednoczeni” od 1820 r.⁵⁴

Jan Karol Kühnel

(?-1836). Przybył do Warszawy w 1796 r. z wojskiem pruskim. Od 1813 r. członek komisji nadzorczej lazaretów Księstwa Warszawskiego. Zastępca inspektora generalnego służby zdrowia Księstwa. Wg Kościńskiego „jako lekarz praktyk doszedł do niepospolitej wziętości”.

Jeden z założycieli Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego.

Członek w VII stopniu loży „Świątynia Stałości” od 1821, członek honorowy loży „Świątynia Minerwy”⁵⁵.

Leopold Lafontaine

(1756-1812). Studiował w Strasburgu i Wiedniu. Jako lekarz wojska austriackiego, przybył do Galicji i osiadł w Tarnowie, później – po ustąpieniu ze służby – w Krakowie. Tam zdał egzamin przed gronem profesorów Uniwersytetu i otrzymał dyplom zezwalający na pracę lekarską. Właścicielka Krzeszowic ks. Izabela z Czartoryskich Lubomirska zaprosiła go jako lekarza do organizowanych przez siebie wód. Opisał je w książce *Opisanie skutków y używania ciepłych siarczanych y zimnych żelaznych Kąpieli w Krzeszowicach...* Kraków 1789.

W 1787 r., jako protegowany biskupa płockiego, późniejszego prymasa ks. Michała Poniatowskiego, został powołany na chirurga przybocznego, a wkrótce lekarza nadwornego Stanisława Augusta. Funkcję tę pełnił do abdykacji króla. Wg Bergonzoniego: „Przyjemności, których w Polsce doznawał... tak mu uczyniły ten kraj miłym, iż zupełnie go przybrał za Ojczyznę”. Rozległa praktyka pozwoliła mu z czasem na nabycie majątku ziemskiego pod Czerskiem. Prowadził dom otwarty, w którym bywało wiele wybitnych osobistości. Miał upodobania artystyczne, zbierał obrazy znakomitych mistrzów.

⁵⁴ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom I, s. 141.

Bieliński J. *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*. Kraków 1899-1900, tom II s. 276, 283 i tom III, s. 622.

Gąsiorowski L. op. cit. s. 305.

Kościński S. op. cit. s. 253.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 129.

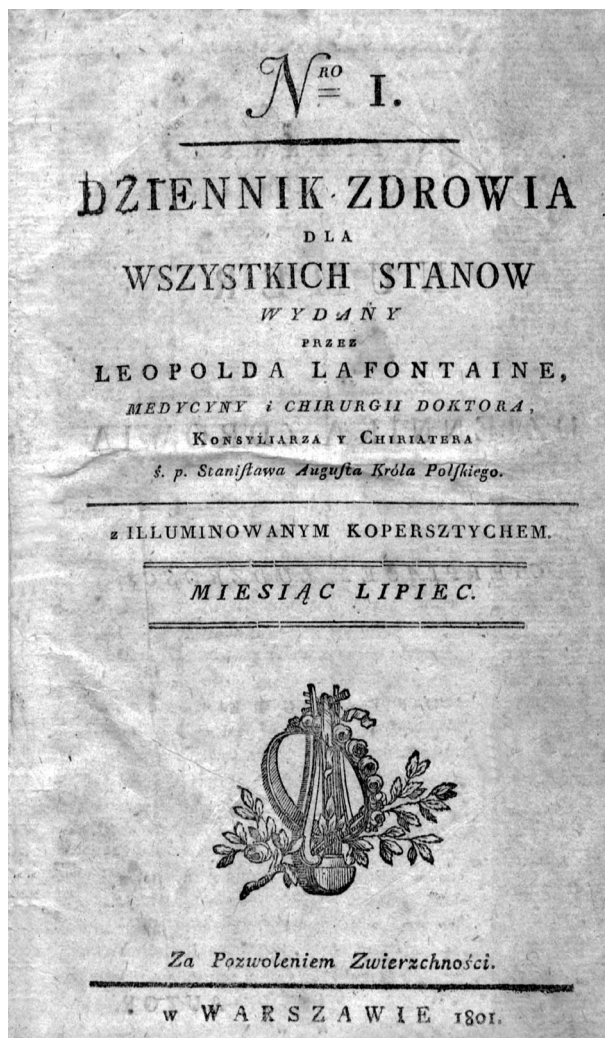
⁵⁵ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* t. II. s. 690.

Hass L. *Sekta farmazonii...* s. 444.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 130.

Ryc. 11. Leopold Lafontaine, członek loży „Przesąd Zwyciężony” i „Gottin von Eleusis”

Ryc. 12. Dziennik zdrowia dla wszystkich stanów, pierwsze polskojęzyczne pismo medyczne, stworzone przez Leopolda Lafontaine

W 1806 r. wszedł, obok Stanisława Staszica, Michała Bergonzoniego i Stanisława Potockiego w skład delegacji Towarzystwa Przyjaciół Nauk, witającej wkraczające wojska francuskie pod wodzą księcia Murata. W rok później ks. Józef Poniatowski powierzył mu zorganizowanie służby zdrowia w wojsku polskim i mianował generalnym protochirurgiem. Wedle słów Bergonzoniego: „w roku 1809 gdy niedaleko stolicy Rodacy usiłowali mocą oręża obcej przemocy opierać się: Lafonten czuwając zawsze nad cierpiącymi i ranami okrytymi... to na mieyscu bitwy, to po szpitalach, właśnie iak gdyby swoię osobę rozmnożył... umiał okazać wysoki stopień umiejętności... pracując dniem i nocą, sam prawie o sobie... zapominając”. Otrzymał wówczas krzyż *Virtuti Militari*. W grudniu 1812 r. za zasługi podczas kampanii moskiewskiej otrzymał krzyż Legii Honorowej. Niedługo potem, wzięty do niewoli pod Mohylewem, zmarł.

Członek m.in. Warszawskiego Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od 1804 r., Towarzystwa Literackiego w Getyndze, Towarzystwa Szkoły Lekarskiej Paryskiej i Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego.

Twórca i wydawca pierwszego polskojęzycznego pisma medycznego *Dziennik zdrowia dla wszystkich stanów...*, którego cztery tomy ukazały się w latach 1801-02. Siódmy zeszyt dedykował swemu przyjacielowi Janowi Boecklerowi (zob.) – również lekarzowi króla i masonowi.

Członek w II stopniu Łoży „Przesąd Zwyciężony” od 1787 r., członek Łoży „Göttin von Eleusis” od 1787 r.⁵⁶

Jan Mile

(1789-1839). Lekarz, ale też mechanik wynalazca. Wcześniej osierocony, początkowo uczył się zawodu zegarmistrza. W 1809 r. wstąpił do szkoły lekarskiej w Warszawie i w 1814 r. uzyskał z postępowaniem stopień doktora medycyny i chirurgii. Przez kolejne trzy lata kształcił się zagranicą – w Berlinie, Londynie, Wiedniu i Paryżu. Wkrótce po powrocie został profesorem tymczasowym do pomocy przy wykładaniu fizjologii w Uniwersytecie Warszawskim, w 1818 r. objął katedrę fizjologii, a w rok później został profesorem stałym. Był też profesorem

przybrany położnictwa i wykładowcą dietetyki. „Nie dając się nikomu prześcignąć pilnością w pracy i gorliwością o dobro publiczne” zdobywał kolejne godności. Był dziekanem wydziału lekarskiego, członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, członkiem rady Szkoły Politechnicznej. Po zamknięciu Uniwersytetu był członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego.

Wynalazca, m.in. narzędzi chirurgicznych, autor licznych artykułów w pismach naukowych oraz wydanych osobno: *Opisanie nowych narzędzi 1) maszyny pneumatycznej 2) aparatu do wydawania wysokiego stopnia ciepła, wynalezionych przez...*, Warszawa 1822, *Mowa pogrzebowa którą miał przy pochowaniu zwłok F. Dybka... d. 8 lutego 1826*, Warszawa 1826, *Projekt nowej maszyny parowej obrotowej Jana Mile, prof. przy Król. Uniw. Warsz.*, członka Król. Tow. Przyj. Nauk. Warszawa 1828.

Członkiem Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie został w 1822 r. Był jednym z pierwszych członków Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w 1820 r. W latach 1837-39 został jego trzecim z kolei prezesem (po Augustie Ferdynandzie Wolffie i Franciszku Brandtzie).

Członek w IV stopniu Łoży „Halle der Beständigkeit” od 1819 r.⁵⁷

August Ott

(?-1792). Chirurg naczelny gwardii koronnej za panowania Stanisława Augusta. Wybudował własnym kosztem pod Warszawą obszerny gmach dla chorych na ospę. Właściciel wspaniałej biblioteki lekarskiej – po jego śmierci Komisja Edukacyjna zakupiła ją za 3 600 zł dla wydziału lekarskiego przy Uniwersytecie Wileńskim.

Członek w VII stopniu i Mówca Wielkiej Łoży „Katarzyna pod Gwiazdą Północną” w 1778 r., Przewodniczący i Deputowany Łoży „Göttin von Eleusis” do „Wielkiego Wschodu Narodowego Polski” w 1784 r., Prezes Kapituły Większej przy Wielkiej Łoży „Katarzyna pod Gwiazdą Północną” od 1785 r.⁵⁸

Stanisław Przysański

(1785-1852). Studiował w Berlinie. W 1807 r. został podlekarzem 10 pułku piechoty Księstwa Warszawskiego. W 1809 r. wziął udział w kampanii przeciw Austrii.

⁵⁶ Bergonzoni M. Rzecz czytana o Leopoldzie Lafontenie przez... Med. D. b. Proto-Medyka, Inspektora Jenralnego służby zdrowia Wgo Xięstwa Warszawskiego, człon. czynnego Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk, Dnia 30 Kwietnia roku 1814 na publicznym posiedzeniu tegoż Towarzystwa. *Rocznik Tow. Król. Przyj. Nauk* 1817, 10, 173-193.

Gąsiorowski L. op. cit. t. III, s. 215.

Giedroyć F. op. cit. s. 405-07.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 199, 543.

Hass L. *Wolnomularstwo w Europie...* s. 175, 222, 225, 290, 543.

Kaiser W, Pankiewicz H. Zum Leben und Werk Franz Leopold de Lafontaine (1756-1812). *Arch Hist Med* 1979; 42: 231-239.

Koźmiński S. op. cit. s. 261.

Krasuski A. *Leopold Lafontaine lekarz, działacz społeczny, protochirurg armii księstwa warszawskiego*. Kraków 1946.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 131.

Ostrowska T. op. cit. s. 38.

Witczak W. op. cit. s. 125.

Zembrzusi L. *Złota księga Korpusu Sanitarnego Polskiego 1797-1918*. Warszawa 1927, s. 18.

Załęski S. op. cit. s. 107.

⁵⁷ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 659-64.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443, 565.

Koźmiński S. op. cit. s. 322.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 272.

Ostrowska T. op. cit. s. 56-58f.

Ostrowska T. *Polski Słownik Biograficzny...*

Słownik polskich towarzystw naukowych. Tom II część 1, Wrocław 1990, s. 400.

Szenic S. op. cit. s. 298-300.

Towpik E., Krauss M. Rys historyczny polskiej chirurgii plastycznej *Arch Hist Filoz Med* 1989; 52: 317-333.

⁵⁸ Gąsiorowski L. op. cit. t. III, s. 224

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 200, 544.

Koźmiński S. op. cit. s. 373.

Kraszewski J. I. *Wilno od początków jego do roku 1750 przez...* Wilno 1842, tom IV, s. 81.

Leleweł J. *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. tom II s. 138.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 164.

W 1810 r. otrzymał złoty krzyż orderu *Virtuti Militari* i został urzędnikiem zdrowia I klasy. W 1814 r. mianowany szefem sekcji w Komisji Wyższego Nadzoru Lazaretów Wojskowych. Od 1815 r. w różnych jednostkach wojskowych, od 1817 r. sztabslekarz starszy przy szpitalu głównym, od 1828 r. – lekarz dywizyjny gwardii.

Członek w IV stopniu łoży „Ryccerze Gwiazdy”, Gościnnik łoży „Astrea” w 1819 r.⁵⁹

Fryderyk Adolf Roemer

(1775-1829). Studiował w Berlinie i Frankfurtu. Dyplom otrzymał w 1800 r. Do Warszawy przybył w 1802 r. i został ordynatorem w szpitalu św. Łazarza. W późniejszym czasie został lekarzem naczelnym tego szpitala i godność tę pełnił przez 11 lat.

Jeden z założycieli Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, w latach 1820-24 podskarbi Towarzystwa.

Członek w VI stopniu łoży „Halle der Baständigkeit“ od 1819 r.⁶⁰

Marcin Roliński

(1776-1839). Medycynę studiował we Lwowie i w Wiedniu, gdzie otrzymał dyplom w 1800 r. W 1813 r. zorganizował w Siedlcach szpital wojskowy, potem był fizykiem województwa podlaskiego. W 1820 r. objął katedrę anatomii w Uniwersytecie Warszawskim. Znacznie poszerzył gabinet anatomiczny – gdy obejmował katedrę znajdowały się tam 242 preparaty, po 10 latach – 2034. Od 1821 r. radca Rady Ogólnej Lekarskiej, od 1824 r. – dziekan wydziału lekarskiego. W latach 1832-33 przewodniczący komisji egzaminacyjnej do kwalifikowania lekarzy i aptekarzy. Członek Rady Głównej Opiekuńczej, prezes wydziału lekarskiego w Towarzystwie Dobroczynności. Miał kamienicę na Starym Mieście.

Członek Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk od 1828 r. Był też członkiem Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. Rękopis jego dzieła o anatomii pozostawał w bibliotece Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego do sierpnia 1944 r. (biblioteka spłonęła w Powstaniu Warszawskim).

Członek w IV stopniu łoży „Orzeł Biały Przywrócony” od 1820 r.⁶¹

Otto Rosset

(1790-1859). Stopień lekarza uzyskał w 1816 r. w Wilnie. Przez trzy lata uzupełniał wiedzę zagranicą. Od 1819 r. lekarz 1 pułku ułanów, następnie lekarz sztabowy. Od 1827 r. ordynator w warszawskim szpitalu wojskowym. Od 1838 nauczyciel wojskowej szkoły felczerów przy Szpi-

tału Ujazdowskim. W 1848 r. podczas wojny węgierskiej był starszym lekarzem głównej kwatery armii czynnej. Od 1851 r. mianowany członkiem Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego.

Członek w II stopniu łoży „Zum Guten Hirten“ od 1821 r.⁶²

Adam Rudnicki

(1785-1838). Początkowo studiował w Wiedniu, od 1811 r. wykładał w Krakowie weterynarię, okulistykę i dentystykę. Dyplom doktora chirurgii uzyskał w Krakowie w 1811 r., a doktora medycyny – w 1819. Od 1812 r. pracował w Warszawie – jako fizyk miasta, referent rzeczy lekarskich w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, naczelnik Instytutu Weterynarii, lekarz sztabowy, członek Rady Lekarskiej. Był darczyńcą Gabinetu Chirurgicznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Członek w IV stopniu, Sekretarz łoży „Jedność Słowiańska” od 1821 r.⁶³

Ludwik Sauvan

(1798-1843). Rodem z Warszawy, stopień doktora medycyny otrzymał w Wilnie w 1823 r., praktykował w Warszawie. Żonaty z córką Ludwika Dmuszewskiego, znanego aktora Teatru Narodowego, a zarazem twórcy i właściciela „Kuriera Warszawskiego” (też masona). W latach 1934-37, na prośbę gen. Wincentego Krasińskiego (dowódcy pułku szwoleżerów w dobie napoleońskiej) był lekarzem jego syna Zygmunta – wielkiego poety – i przebywał z nim zagranicą, aplikując mu m.in. hydroterapię. W liście do Kajetana Koźmiana stary generał pisał: „Sauvan, doktor, zaczął już kurację, która się udała i dałem mu 1000 dukatów, żeby przez rok jeszcze przy nim został”. Pionier wodolecznictwa – w 1840 r. jako pierwszy stworzył w Wierzbnie zakład wodoleczniczy. Zmarł przedwcześnie w 1843 r.

Autor m.in. *Expose des principes scientifiques de l'hydrotherapie autrement dite methode de Graefenberg*, Varsovie 1840, przetłumaczonej w tym samym roku i wydanej w Niemczech. Publikował też w *Pamiętniku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*.

Członek Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego i szeregu towarzystw zagranicznych.

Członek łoży „Gorliwy Litwin” od 1821 r.⁶⁴

⁵⁹ Kościński S. op. cit. s. 403.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 177.

⁶⁰ Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 276, 444, 564.

Kościński S. op. cit. s. 419.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 282.

⁶¹ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 622-24.

Kościński S. op. cit. s. 421-22.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 281.

Ostrowska T. op. cit. s. 60.

Szenic S. op. cit. s. 303-04.

⁶² Kościński S. op. cit. s. 428.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 184.

⁶³ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 659.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 579.

Kościński S. op. cit. s. 431.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 185.

⁶⁴ Bieliński J. *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej bibliograficznie przedstawiony*. Warszawa 1889, s. 240.

Kościński S. op. cit. s. 441.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 189.

Korespondencja K. Koźmiana. Biblioteka PAN, Kraków, sygn. 203, t. II, k. 59.

Rolle J. *Wybór pism*. Kraków 1972, tom III, s. 99.

Karol Wilhelm Stackebrandt

(1790-1855). Studiował we Wrocławiu Jenie i Berlinie. Od 1810 r. w wojskowej służbie zdrowia, początkowo – Księstwa Warszawskiego. W 1817 r. został sztablekarzem, a w 1830 – lekarzem dywizyjnym. Od 1832 r. do zgonu był ordynatorem Szpitala Ujazdowskiego.

Od 1836 czynny członek Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, w 1840 r. wybrany podskarbisem Towarzystwa.

Pierwszy Dozorca loży „Halle der Beständigkeit” od 1819 r.⁶⁵

Jan Stoll

(?). Był nadwornym lekarzem królewskim, chirurgiem generalnym armii. Zasłużony dla powtórnie otworzenia w Warszawie w 1794 r. szkoły chirurgicznej, był w niej wykładowcą anatomii.

Członek w V stopniu loży „Katarzyna pod Gwiazdą Północną” i „Göttin von Eleusis” (od 1787 r.), Gościnnik loży „Obosieczny Miecz”, Gościnnik „Wielkiego Wschodu Narodowego Polski” (1781-83) i „Wielkiego Wschodu Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego” w 1784 r. Zainicjował stworzenie biblioteki w loży „Eleusis” – pierwszego księgozbioru wolnomularskiego na ziemiach polskich⁶⁶.

Jan Stummer

(1784-1845). Studia ukończył w 1808 r. w Krakowie. Profesor anatomii i fizjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 1809 r. w wojsku Księstwa Warszawskiego (urlopowany z Uniwersytetu). Po bitwie pod Sandomierzem otrzymał krzyż *Virtuti Militari* i mianowany został urzędnikiem zdrowia I klasy. W 1813 r., po śmierci Leopolda Lafontaine, powierzono mu nadzór służby zdrowia w wojsku polskim. W bitwie pod Lipskiem dostał się do niewoli rosyjskiej (w której – jako jeńcowi powierzono mu zarządzanie rosyjskimi szpitalami wojskowymi!). W 1815 r. mianowany przez wielkiego księcia Konstantego naczelnym lekarzem wojska i szefem wydziału lekarskiego w komisji rządowej wojny. Po ustąpieniu Franciszka Brandta z katedry anatomii Uniwersytetu Warszawskiego kierował tą katedrą przez 3 lata. Od 1832 r. przewodniczył Radzie Lekarskiej.

Opublikował *Głos przy pogrzebie Józefa Celińskiego*, (też masona, patrz wyżej) Warszawa 1832 i *Przepisy obowiązujące przy wykonywaniu sądowno lekarskich dochodzeń na trupach i oddzielna instrukcja dla lekarzy*, Warszawa 1840.

⁶⁵ Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 568.

Koźmiński S. op. cit. s. 476.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 286.

⁶⁶ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* t. II, s. 486.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 151, 165, 207, 222, 545.

Koźmiński S. op. cit. s. 481.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s.199.

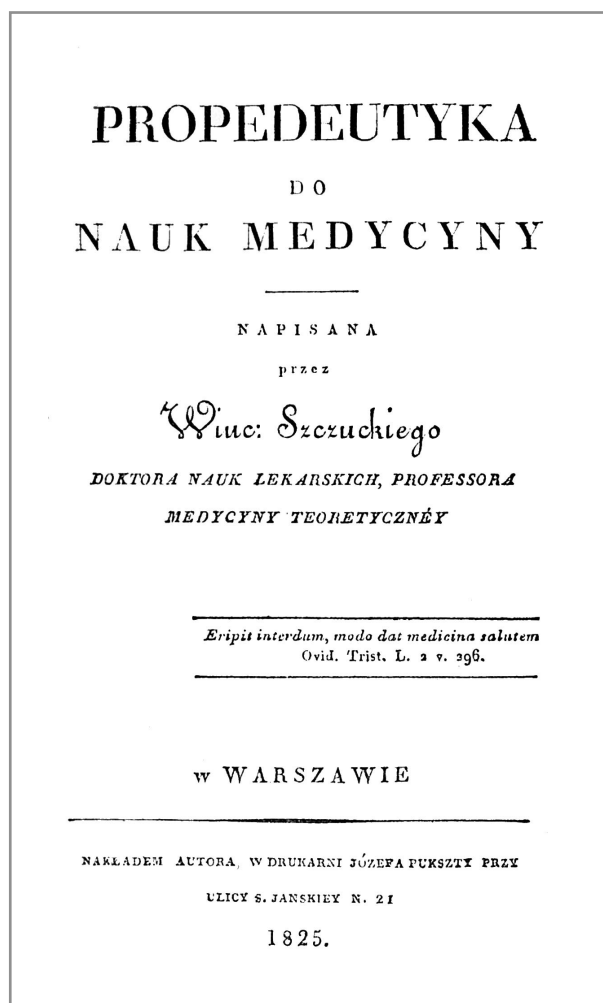
Wilkoszewski W. op. cit. s. VII.

Załęski S. op. cit. s. 106.

Członek w III stopniu loży „Göttin von Eleusis” od 1819 r.⁶⁷.

Wincenty Szczucki

(1786-1832). Profesor medycyny Uniwersytetu Warszawskiego. Studiował w Krakowie i tam w 1810 r. uzyskał stopnie doktora medycyny i chirurgii. Dodatkowo szkolił się w Wiedniu i Pradze. Był m.in. fizykiem województwa sandomierskiego. Od roku 1818 zastępca profesora terapii i kliniki medycznej Uniwersytetu Warszawskiego,

Ryc. 13. Pierwszy polski podręcznik propedeutyki lekarskiej, autorstwa Wincentego Szczuckiego

rok później – profesor zwyczajny w zakresie materii lekarskiej, patologii i dodatkowo – propedeutyki. Urządził gabinet materii lekarskiej. Skatalogował liczącą 4000 woluminów bibliotekę wydziału. W opinii rektora Szwejkowskiego „nie ustępuje w niczem najlepszym profesorom”. Mianowany przez księcia namiestnika radcą Rady Ogólnej Lekarskiej.

⁶⁷ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet Warszawski...* tom II, s. 617-18.

Hass L. *Sekta farmazonii...* s. 443.

Koźmiński S. op. cit. s. 485-6.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 288.

Ryc. 14. Pałac Mniszchów w Warszawie, siedziba „Wielkiego Wschodu Narodowego Polski i większości łóż warszawskich na początku XIX wieku” (wg L. Hass „Sekta farmazonii warszawskiej...”)

Opublikował m.in. *Krótki zbiór zasad medycyny praktycznej*, Warszawa 1818, oraz *Ogólny rys wiadomości lekarskich czyli propedeutyka do nauk medycyny napisana*, Warszawa 1825.

Członek w III stopniu, Sekretarz do języka francuskiego „Wielkiego Wschodu Narodowego Polski”, członek loży „Jutrzenka Wschodząca” od 1819 r.⁶⁸

Jan Tomorowicz

(1787-?). Urodzony na Litwie, kończył szkoły bazylianów w Berezwezu i gimnazjum w Mińsku. Stopień magistra medycyny i chirurgii otrzymał w 1812 r. w Wilnie. W tym roku wraz z cofającymi się niedobitkami armii napoleońskiej dotarł do Warszawy i mianowany został urzędnikiem zdrowia I klasy, ordynującym nadetatowym wojska Księstwa Warszawskiego. Pracował w Szpitalu Ujazdowskim. Został członkiem i sekretarzem wydziału lekarskiego Towarzystwa Dobroczynności. W 1815 r. został lekarzem sztabowym wojska polskiego.

Po przedstawieniu rozprawy otrzymał na Uniwersytecie Jagiellońskim tytuł doktora medycyny. Odznaczony orderem św. Stanisława. W 1822 r. został profesorem tymczasowym w Uniwersytecie Warszawskim. W trzy lata później otrzymał samodzielną katedrę materii lekarskiej, toksykologii i formularza. Był też zastępcą kierownika kliniki chorób wewnętrznych.

Opublikował m.in. *Opisanie ustaw Wydziału Lekarskiego Towarzystwa Dobroczynności...*, Warszawa 1815 i *O Klinice Medycznej Wydziału Lekarskiego Królew-*

skiego Uniwersytetu łącznie z opisem historycznym biegu życia i pełnionych publicznych posług ś.p. Jana Bogumiła Freyera, profesora terapii i kliniki terapeutycznej. Warszawa 1829.

Członek w V stopniu, członek Kapituły loży „Rycerze Gwiazdy”, członek loży „Świątynia Minerwy” od 1821 r.⁶⁹

Maurycy Woyde

(1791-1877). Był pierwszym, który zapisał się w 1809 r. na właśnie utworzony wydział lekarski w Warszawie i pierwszym, który w 1813 r. uzyskał na nim stopień doktora medycyny i chirurgii i licencjata akuszerii. Potem kształcił się w Berlinie i Wiedniu. Po powrocie został lekarzem Towarzystwa Dobroczynności.

W 1817 r. powołany został na profesora przybranego w otwieranym Uniwersytecie Warszawskim, z czasem objął katedrę medycyny sądowej i policji lekarskiej, w sześć lat później został profesorem stałym, później – profesorem radnym. Był też fizykiem województwa mazowieckiego. W latach 1816-28 dodatkowo leczył bezpłatnie ubogich w Szpitalu Jana Bożego. Od 1824 r. był członkiem Rady Ogólnej Lekarskiej, a od 1837 r. przez kolejnych 30 lat – Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego. Był też członkiem Rady Głównej Zakładów Dobroczynnych i Rady Konsystorza Jeneralnego Wyznań Ewangelickich.

Był jednym z założycieli Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, a w latach 1839-43 jego czwartym z kolei prezesem (po Janie Mile). Za swe zasługi otrzymał szlachectwo z prawem dziedziczenia.

⁶⁸ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 677-81.

Hass. L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443.

Koźmiński S. op. cit. s. 494.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 204.

⁶⁹ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 689-92.

Koźmiński S. op. cit. s. 517.

Małachowski-Łempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 210.

Opublikował m.in. *Przepisy obowiązujące przy wykonywaniu sądowo-lekarskich dochodzeń na trupach, z oddzielną instrukcją dla lekarzy*, Warszawa 1840 (wspólnie z A. Janikowskim i J. Stummerem).

Członek w III stopniu loży „Halle der Beständigkeit” od 1819 r.⁷⁰

Epilog

Z powyższego zestawienia dobitnie wynika, że w pierwszym okresie istnienia łóż wolnomularskich w Polsce (do 1821 r.) należeli do nich czołowi lekarze warszawscy. Zwraca uwagę fakt, że wielu z nich było również członkami elitarnego Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (późniejszego Królewskiego). Należeli też do twórców Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w 1820 roku – z siedmiu założycieli wolnomularzami było czterech: Józef Czekierski, Fryderyk Adolf Roemer, Maurycy Woyde, Jan Karol Kühnel⁷¹. Piastowali w nim najwyższe godności, w tym – kolejnych prezesów. Byli autorami ważnych dzieł naukowych, jeden z nich zainicjował pierwsze polskojęzyczne pismo medyczne. Wielu zapisało też piękne karty działalności patriotycznej.

Wolnomularze ze świata nauki odegrali ważną rolę przy powołaniu Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1817-21 ponad połowa: 34 z 62 profesorów, w tym pierwszy rektor ks. Wojciech Szwejkowski, było członkami łóż. Na Wydziale Lekarskim 7 z 15 profesorów było masonami (Józef Celiński, Jan Mile, Franciszek Dybek, Jan Stummer, Maurycy Woyde, Józef Czekierski, Wincenty Szczuczki)⁷². Na Wydziale Akademicko-Lekarskim – dwóch z 10 (Józef Czekierski, Jakub Fryderyk Hoffmann)⁷³.

Można przypuszczać, że do tego grona dołączyliby z czasem równie wybitni lekarze kolejnych dziesięcioleci XIX wieku, gdyby nie ukaz carski zakazujący działalności masonerii. Działalność ta mogła rozpocząć się dopiero w Polsce niepodległej – w 1920 roku. Rola lekarzy w ruchu wolnomularskim w latach międzywojennych będzie przedmiotem drugiej części tego opracowania.

Prof. dr hab. med. Edward Towpik

Redakcja Naukowa

Centrum Onkologii – Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie
ul. Roentgena 5, 02-781 Warszawa

**Liczba lekarzy warszawskich w poszczególnych
łożach wolnomularskich
w latach 1767-1821 (dane niepełne)**

„Göttin von Eleusis“	5
„Halle der Beständigkeit“	5
„Wielki Wschód Narodowy Polski”	4
„Świątynia Minerwy”	2
„Jutrzenka Wschodząca”	2
„Rycerze Gwiazdy”	2
„Cnotliwy Sarmata”	1
„Jedność Doskonała”	1
„Świątynia Mądrości”	1
„Zum Goldener Leuchter”	1
„Przesąd Zwycięzony”	1
„Świątynia Izis”	1
„Świątynia Równości”	1
„Rycerze Gwiazdy z loży Eleusis”	1
„Pochodnia Północna”	1
„Dobry Pasterz”	1
„Bracia Zjednoczeni”	1
„Kazimierz Wielki”	1
„Bracia Polacy Zjednoczeni”	1
„Przesąd Zwycięzony”	1
„Wielka Loża Katarzyna pod Gwiazdą Północną”	1
„Astrea”	1
„Orzeł Biały Przywrócony”	1
„Zum Guten Hirten“	1
„Jedność Słowiańska”	1
„Gorliwy Litwin”	1
„Obosieczny Miecz”	1

⁷⁰ Bieliński J. *Królewski Uniwersytet...* tom II, s. 754-55.

Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443, 444, 563.

Koźmiński S. op. cit. s. 560.

Małachowski-Lempicki S. *Wykaz polskich łóż...* s. 294.

Słownik polskich towarzystw... s. 400.

⁷¹ Hass L. *Sekta farmazonii warszawskiej...* s. 443.

Praca ta ukazuje się jednocześnie w Pamiętniku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego (2004; 140 : 81-117)

⁷² Ibidem, s. 348.

⁷³ Ibidem, s. 444.